

Fata morgana (скорочено)

Михайло Коцюбинський

(З сільських настроїв)

Повість

ЧАСТИНА ПЕРША

Проходячи біля зруйнованої сахарні, Андрій Волик згадує своє колишнє життя. Він працював на фабриці та отримував кожного місяця 13 карбованців. Тепер сахарня стоїть пустою, але Андрій сподівається, що скоро її відбудують. Він тоді знову почне працювати. Земля для Андрія не важить так багато, як робота на фабриці, бо він вважає непевним результат, отриманий від селянської праці. Волик роздумує, що його дочку Гафійку непогано було б засватати за слюсаря. Адже ніхто з хазяйських синів не захоче брати убогої дівчини.

З церкви повертається Маланка. Вона маленька та суха, зморена важкою працею і численними турботами. Але весь її вид говорить: ми бідні, але чесні. Біля неї йде красуня Гафійка. Андрій милується своєю дочкою.

Панський пастух Хома Гудзь іде у шинок до Менделя, відмовившись пасти худобу у свято.

Підходячи до дому, Андрій бачить, що Гафійка винесла воду заробітчанами, що тягнуться журавлиним ключем у Таврію чи на Кубань.

У село повертається Марко Гуща, який, на думку Андрія, даремно бунтує селян.

Андрій з Маланкою обговорюють свої господарські справи, починають сваритися, бо інтереси в них зовсім різні. Маланку тягне до землі, Андрій же до неї байдужий. В хату заходить Гафійка та мирить батьків. Знову розмова повертається до Марка Гущі, який роздає селянам читати заборонені книжки.

В неділю Маланка може собі дозволити відпочити. Вона з гіркотою думає про те, що чоловік не хоче працювати коло землі, тягнеться до фабрики. Жінка все життя мріяла стати справжньою хазяйкою, але змалку залишилася сиротою, ніхто з хазяйських синів не хотів її сватати, тому вийшла Маланка за наймита, вже старого парубка, у якого навіть не було своєї хати. Гафійку матері не хочеться віддавати в найми, бо вона дівчина красива, хороша, може, вдасться хоч її видати за одного з заможних парубків, що вже задивляються на неї. Думки Маланки перебиває Ковалиха, яка розказує, що Гафійка танцює на гулянні разом з Марком. Звістка непокоїть матір, зовсім не такого хоче вона для своєї дочки.

Думає жінка про землю — мрію свого життя. Тільки до багатого та земля ласкава, а бідного "приймає лише в яму".

А в шинку Андрій з Хомаю Гудзем теж обговорюють проблему, що турбувала й Маланку — чи віддавати Гафійку в найми. Хома згадує про своє важке життя наймита.

у свято Гафійка сидить на призьбі і читає книжку. В хаті знову сварка через те, що батько зварив наловлену рибу, яку можна було продати панам. Спочатку Маланка

дуже невдоволена, але потім разом з дочкою починає їсти юшку, бо вони зовсім змучені голодом.

Через деякий час у село приїхали розподіляти землю. Маланка стурбована, що їм дістанеться гірша земля. Вона то біжить у поле, то кличе Андрія скоріше йти з нею, щоб прослідкувати за розподілом. Ввечері Маланка стала зовсім іншою. Надії на землю відродили її природну доброту, їй не хотілося більше сваритися з Андрієм. Можливо, тепер і її дочку чекатиме інша доля — вона матиме землю, своє господарство. Дбайливо починає збирати Маланка різне насіння, ховає його по вузличках, бачачи перед собою засіяне поле, засаджений город.

Марка Гуцу заарештовують жандарми. Гафійка жалкує за парубком.

Восени стало зрозуміло, що зима випаде голодна, незважаючи на те, що селяни багато і важко працювали. Звісток про землю немає ніяких, надії на фабрику теж не справдилися. Знову в родині запанувала незгода, Андрій навіть побив у розпуці Маланку.

У Пилипівку Маланка все чекала, що до них зайдуть старости. Але селом гуляли весілля, до них же ніхто не заходив. Вмерли останні материні надії. Запанував у хаті важкий сум:

"Ідуть дощі. Холодні осінні тумани клубочуться вгорі і спускають на землю мокрі коси. Пливе у сірі безвісті нудьга, пливе безнадія, і стиха хлипає сум. Плачуть голі дерева, плачуть солом'яні стріхи, вмивається сльозами убога земля і не знає, коли осміхнеться. Сірі дні змінюють темні ночі. Де небо? Де сонце? Міріади дрібних крапель, мов вмерлі надії, що знялись занадто високо, спадають додолу і пливуть, змішані з землею, брудними потоками. Нема простору, нема розваги. Чорні думи, горе серця, крутяться тут, над головою, висять хмарами, котяться туманом, і чуєш коло себе тихе ридання, немов над вмерлим...

Маленьке, сіре, заплакане віконце. Крізь його видко обом — і Андрієві і Маланці, як брудною, розгрузлою дорогою йдуть заробітчани, йдуть та йдуть, чорні, похилені, мокрі, нещасні, немов каліки-журавлі, що відбилися од свого ключа, немов осінній дощ. Йдуть і зникають у сірі безвісті.

Тьмяно у хатинці. Цідять морок маленькі вікна, хмуряться вогкі кутки, гнітять низька стеля, і плаче зажурене серце. З цим безконечним рухом, із цим безупинним спаданням дрібних крапель пливуть і згадки. Як краплі сі — упали й загинули в болоті дні життя, молоді сили, молоді надії. Все пішло на других, на сильніших, на щасливіших, немов так і треба.

Немов так і треба...

А дощ іде... Горбатими тінями у хатнім присмерку сидять старі, немов рішають загадане Гудзем завдання: чи прийде коза до воза?

А мабуть, прийде..."

ЧАСТИНА ДРУГА

Гафійка відмовляється вийти за Прокопа, не згодившись на вмовляння матері.

Приходить звістка, що панич Льольо збирається ставити гуральню. Андрій зрадив,

він сподівається отримати роботу. Хома не поділяє його радості, він проклинає всі способи визискування та експлуатації.

Гафійка спілкується з Прокопом, який засватав іншу дівчину, а їй приносить читати книги. Гафійка розповідає, що їй наснився Марко, який грізно запитував про розповсюдження листівок.

У хаті Воликів запанували безпросвітні злидні.

Настрій трохи покращився, коли панич найняв Андрія до ґуральні, яка почала працювати по Зелених святах.

Навесні чутки про землю відновлюються, колишні надії знову повертаються до Маланки. У селі розмовляють про страйки, прислухаються до розповідей про інші села, нарешті збираються зрівняти пана із собою. Панас Кандзюба виступає проти бунту, говорить, що людям мають нарізати землю.

На ґуральні з Андрієм сталося нещастя— машиною відрубало пальці. Пан заплатив йому п'ять рублів, але з роботи вигнав. Тепер уже Гафійці довелося йти у найми до Підпарі, який не давав спуску наймитам, та й сам працював з ранку до ночі.

Селяни починають бунтувати: не хочуть працювати у полі за стару ціну, покинули панський двір. Хома навіть підбиває Андрія спалити усе панське добро, але той не хоче навіть чути таких думок. З бажання помститися за людські кривди Хома Ґудзь підпалює стіжки.

Коло Марка, який знову повернувся в село, гуртується молодь. Він починає розмови про селянську спілку.

Щоночі селами палають пожежі — селяни палять своїх панів. Багаті ховаються за великими парканами, бідняки збираються купками, планують, що їм робити. Вони вирішують забрати панську землю.

Одного разу люди виходять на вулицю з вишитим Гафійкою прапором. Вони грабують панські будинки, розбирають добро. Маланка теж приносить мішки з мукою, але не може їсти чужого хліба. Андрій навісніє та починає трошити все навкруги.

Селяни обирають трьох представників, які мають слідкувати за відібраним панським добром. Гуца планує заснувати навіть народний університет.

Раптом приходить звістка, що в сусіднє село вступило військо, когось вбито, когось заарештовано. Перелякані селяни вирішили, що краще скарати кількох, щоб не постраждало усе село. На сході почався самосуд, першим вбили Семена Мажуху, потім Андрія Волика.

Прокіп склав громаді звіт, віддав ключі, його теж вбили. Марка врятувала Гафійка.

Ранком у село вступили козаки...

Критика, коментарі до твору, пояснення (стисло):

Повість "Fata morgana" — це розповідь про марні сподівання селянина отримати від пана землю мирним шляхом, про марні надії на соціальну справедливість.

Найяскравіше показане безрадісне життя безземельного безправного селянина на прикладі долі Малайка, яку спочатку не хотів ніхто сватати, оскільки вона була бідна, а

потім вона все своє життя віддала важкій праці та мріяв про отримання хоч шматочка доброго поля. Надії її так і не справдились.

Кожен з селян шукає свого виходу: Андрій — у фабриці, яка його ж калічить, Хома — у стихійному вираженні протесту, Марко — у свідомому опорі. Але ніхто не знаходить вирішення проблеми. Селяни ще не готові до організованого захисту своїх інтересів, тому вони зраджують самих себе, вбиваючи ватажків.